

Азин болн Африкин бичачрин конференц

1956 жилин чилгээр Дели баг-гьсанд (Индий). Азин орн-нутгудин бичачрин хург боломн. Тер хурт ордон Узбек бичач-күүкд кун Зульфия хургин ордачириг Ташкентд ирти гидж дуудла. Энүнэс иштэ, Ташкентд тинм хург кех ухан төрдж гаремн.

1957 жилин декабрь сард Каирт болон Азин болн Африкин орн-нутгудин иньгллгьин хурт, Ташкентд болх бичачрин хурт ганцхи Азин биш, Африкин бичачриг дуудх шиндвр авгдла.

Колониализмин болн империализмин өмнэс, олин-амтнэ сулдхврн төлэ ик гидг ноолда кедж йовх 1 миллиард 600 сай күүтэ Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачрин хурт тер цагас авн ик гидг бөлдвр эклдж кегдсмн.

Кесг орн-нутгудар бөлдврн комитетс бүрдэгдсмн. Бөлдврн советск комитет ик гидг кōдлмш кев. Бөлдврн кōдлмшин зурад Африкин болн Азин орн-нутгудин бичачрин произведеньс барлгддж гаргьгдхн темдлгдсмн.

1958 жилин август сарас авн Ташкентд Алжирин, Афганистана, Бирмин, Ганан, Индин, Индонезин, Ирана, Камеруна, Китдин, Моньгьлин, Нигерин, Нийлен Арабек Республикин, Пакистана, СССР-н, Тайландин, Тунисин, Турцин, Цейлона. Южн-Африканск Союзин болн Япола элчнр орлцх Ташкентд болх хурт бөлдврн кōдлмшиг Азиатск-Африканск бөлдврн комитет гарддж кесмн.

Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачрин произведеньс барлдж гаргьлгьгар кесг издательствэс ик гидг шумгьгагьгар кōдлцхэв. Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачрин келэр СССР-т 50 сай 270 миньгьн экземплярта 1100 дөстр гаргьгдв. Зуг сүүлин күс-дундур жилин дунд азиатск-африканск бичачрин 13,5 сай экземплярта 200 дөстр гаргьгдв. Моньгьлд моньгьл келэр гарс азиатск-африканск бичачрин произведеньсин хурапгьгуд мана хальмг бичачнр — А. Балакаевин, Б. Сангаджиеван, Б. Джамбиновин, С. Байдыевин, Х. Сян-Белгин, Леджнэ Цернэ произведеньс барлгддж.

Китдт Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачрин классическ болн

бдгэ цагин 267 произведеньс 5 сай экземплярар гарн.

Ташкентин хурт сексгдх өдр Азин болн Африкин орн-нутгудас 185 делегатир, Италиэ, Чехословакаэ, ГДР-с Грециэ, Польшаэ, Венгряэ, Румыниэ, Болгараэ, ФРГ-с 160 гичнр цуглрцхэв. Эдн дээр Австралин 3 бичач, американск литератормуд болн кесг олин корреспондентир ирцхэв.

Эн хурт СССР, РСФСР, Дунд Азин болн Закавказин республике болн Казахстан орлцв. Москвагьгас, Ленинградэс, Украинаэ, Молдаваэ, Белорусас болн Прибалтийск республикэс гичнр ирцхэв. РСФСР-с Н. Тихонов төлгьачта 15 кун (тер тоод хальмгин делегат) орлцв.

Узбекин нертэ бичач, бөлдврн азиатск-африканск комитетин ахлач, СССР-н государствин үүлдэч Шараф Рашидов хургиг секв. Президиумд Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачрин делегацин гардачнр суньгьгдцхэв. Ур Мухитдинов бас президиумд суньгьгдв. Иньдэс ирсн хойр бичач күүкд улэ эврәннэ кели-амтнэ бэрцэр, шинлэнь сав дотр бэйсн сэн үнртэ усар президиумд суусн улсиг цавддж йөрөв. Энүгэри эдн ах хурт сэн күцвртэ болхиг темдлгцхэв.

Ур Мухитдинов эн хургин делегатирт ур Н. С. Хрущевин илгэсн йөрэлин бичг умшдж өгэд, эн бөлджах хургин чинрин тускар, колониализмин болн империализмин өмнэс кегч ноолданд олин-амтнэ ницлтин кергт эн хурт ямаран чинртэ бөлджахинь сэн кевэр цээлгьдж келв. Эн хурт кесг олин йөрэлин бичгүд ирв, тер тоод Чжоу-Энь-лаяэ, Дж. Неругьгас, У Нугьгас болн нань чигн улсас. СССР-н бичачрин нери дээрэс Н. С. Тихонов хурт йөрөдж үг келв.

Хурт күүндсн төрмүдн:

1. Азин болн Африкин орн-нутгудин литератур болн эрдм делгрлгьин болн күмн-амтнэ прогрессин төлэ, кели амтнэ газадин үлмэ уга бэялгьин төлэ, колониализмин өмнэс, цуг нарт делкэ төвкнүн бэяахин төлэ кегч ноолданд орлцх нилчн.

2. Азин болн Африкин олин-амтнэ культур Барун үзгин культурла залгьлда келгьн.

Пленарн заседаньд эн хойр төр тэвгддж күүндгдв. Эн төрмүдэс талдан тавн төрэр күүндвр кедж, ним тавн комисс кōдлв: 1. Бичкүдин литературин төр болн терүнэ сургьмдг өггч чинринь. 2. Литературт күүкд улсин орлцх нилчн. 3. Азин болн Африкин орн-нутгудт драматург делгрлгьн. 4. Литературла радио, кино болн театр залгьлда келгьн. 5. Азин болн Африкин бичачрин хоорндк иньгллгьиг улм цаарандн өргджүллгьн.

Босдж үг келсн делегатир ик гидгэр империализмин провокатормудиг бурушадж, эврәннэ чиддэн иткдж келцхэв.

Африкин, Араб Дорд үзгин, Киприн делегатирин келсн үгмүд ик гашута кевэр соньсгднэ. Антиос Теофрос иигдж келв: «Ташкентд цуг нарт делкэн зүрки цокджана. Би эврәннэ Төрски орнань зүркнэ цоклгьиг ода соньсджанав. Мини Төрски эн хургин гаргьх тууджлчг шиндврмүд күлэджанэ. Тер шиндврмүд мини кели-амтнэ культур бөдлхд, мини кели-амтн эврәннэ сулдхврн гарган авхд дөнь болх гидж тедн күлэджанэ. Огдэ цагт Киприн олин-амтн ик гидг зовлчтэ бэяацхэнэ. Маднд босдж үг келдг зөв уга, гармдн боогьгата. Болв манд чидл бэяанэ, удл уга бидн сулдхврн агьгарар кинлдж, эврэн бийэн медүлхвдн».

Хурт күүндсн төрмүд Ташкентин конференц нарт делкэн чинр өүүдэахинь үзүлв.

Азин болн Африкин олин-амтн цуг күмн-амтнэ культурт ямр дүнэгэ ик

нилчэй хуртснэ делегатир келцхэв. Капиталистир-колониатормуд олин-амтнэ культурин делгрлгд ямр дүнэгэ харш болснэ тускар келцхэв.

Америкин бичач Дюбуа келв: «Бидн гертэгтэн хөмри эн хурт Америкин чирэ үзүлджэхвдн, бидн хар америкин чирэ үзүлджэхвдн, энүгэри бидн өмгшджанавдн». Негр олин-амтн эврәннэ зөвин төлэ кеджх ноолдана тускар эн келдж өгв. Цуг кели-амтнэ джиргьлин төлэ бидн, бичачнр эврәннэ чиддэн арвэл уга өгх зөвтэвдн, социализм цуг нарт делкэд делгрх гидж эн келв.

Барун үзгин сэн гисн бичачнр китд культурин болн китд олин-амтнр ягьдч чинрлггин тускар китдин делегат Чжоу Ян келв. Улгүрлхд, Гете иигдж келсн бэяадж: «Эднэ бэяадджиргьлин герлгэ, саруа цевр, альд йовб чигн эдн ухатагьан үзүлцхэнэ».

Хойрдгч төрэр Расул Гамзатов сэйхн үг келв. «Литератур болн эрдм, колониализмин болн империализмин өмнэс ноолдх зөвтэ, газадин кели улэ энүнэ олин-амтнр даджрад бэяахлэ, йоста бичач кун тагч бэяадж чадшгө. Гаргьсн экиннэ нульмэ үзсн көвүн метэр эдн төрски олин-амтэн харецхах зөвтэ. Колониализмиг олин-амтнэ культурла эндүрдж болшго, амтнэ дуулсн дууг бөмбсн лүкшлгьна, төмр чөдрин дууг күгджимн дуунла эндүрдж болшго. Драйзериг Даллеслэ, Ромен Ролланиг парашютист Массюла, Диккенсиг Монгтомерлэ эндүрдж болшго, бузр батхнас кōлтэ ке кевс шатадж болшго. Дэанэ күнд цагт, немш-фашист булагьачрин өмнэс ноолддж йовх цагтан Гейнег болн Гетег барлдг билэвдн, бидн эдниг Геббельслэ чигн, Геслэ чигн эндүрсн угавдн.

Бидн советин бичачар альд бэяадг болв чигн, ямаран келэр келдг болв чигн эврәннэ гермүдэсн болн кишлакэсн цуг нарт делкэг үзнэвдн. Бидн эврәннэ олин-амтнэ нери дээрэс цуг нарт-делкэлэ күүнджэнэвдн. Цуг нарт-делкэн олин-амтнд бидн зүркэри дурлнэвдн...»

Олин амтнэ ни-негниг үзүлгч эн хурт, эн жилин октябрь сарин 7-с авн 13 күртл болв. Цуг нарт-делкэн бичачнрүр нерэдгдсн дуудвр нег дуугьгар батлдж авгдв, 20-25 минутин туршарт ик гидг халун, байрта кевэр амтн алхан ташлдж зөгсцхэв. Тууджин йовудт Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачнр эврәннэ ни-негнэри чинр үзүлдж чадхиг цугьгар медцхэв.

1960 джил ним хургиг Каирт кех шиндвр авгдв. Китдин болн Моньгьлин бичачнрлэ харгьдж күүндснэс, мана хальмг кели амтнэ аядр эпос «Джаньгьр» Китдт моньгьл келэр барлгддж гарч, даругьгас китд келинд орчулгддж гархмн.

Ташкентд болсн хургас иштэ мана хальмг бичачрин өмн ик төрмүд тэвгддженэ. Негдвэр болхла, эн хургин шиндврмүд сэйанэр даслгьн, нег үлү «Цуг нарт-делкэн бичачнрүр зөрүлгдсн дуудвр» медж авлгьн. Хойрдвар, советин олин-амтнэ бдгэ цагт кедж күцэдж йовх төрмүдин тускар, төвкнүн бэялгьнэ төлэ болн олин-амтнэ джиргьлин төлэ кедж йовх советин олин-амтнэ ноолдана тускар эврәннэ зокьялмудтан үзүлдж бичх зөвтэвдн.

Азин болн Африкин, цуг нарт делкэн, мана советск бичачрин зокьялмудиг хальмг келинд орчулдж барлдж гаргьлгьна төр бас мана өмн тэвгддженэ.

СУСЕН Ансон.

Азин болн Африкин орн-нутгудин бичачрин Ташкентсн хурт орлцсн делегат.